

*Швелідзе Л. Д.,**старший викладач кафедри англійської філології та перекладу
Одеського національного політехнічного університету*

ЕКСПРЕСИВИ В МОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКИХ ТА АМЕРИКАНСЬКИХ ПОЛІТИКІВ (НА МАТЕРІАЛІ ДОПИСІВ У FACEBOOK І TWITTER)

Анотація. У статті розглянуто основні мовленнєві акти етикетного спілкування в дописах українських і американських політиків у соціальних мережах. Розглянуто основні жанри мережевого дискурсу – допис і коментар, через які здійснюється етикетна комунікація: політики вітають адресатів зі святами, дякують за певні вчинки, запрошують на події тощо. Мета дослідження – охарактеризувати експресиви – мовленнєві акти етикетної комунікативної поведінки українських і американських політиків, представлені в дискурсі соціальних мереж Facebook і Twitter. Мета передбачала розв’язання таких завдань: виявити особливості мережевого дискурсу та специфіку комунікативної взаємодії в мережах Facebook і Twitter, визначити основні мовленнєві акти етикетного характеру, проаналізувати особливості мовлення українських і американських політиків. Матеріалом для аналізу слугували дописи в соцмережах Facebook і Twitter відомих українських (О. Ляшко, А. Яценюк, В. Зеленський, Ю. Тимошенко й інші) і американських (Б. Обама, Д. Трамп, М. Трамп, Дж. Байден та інші) політиків. Доведено, що в мережевому дискурсі основними мовленнєвими актами етикетного спілкування є експресиви – мовленнєві акти привітання, побажання, подяки і співчуття. Через частотність мовленнєвого жанру привітання, що містить привітання і побажання, саме ці мовленнєві акти домінують у дописах політиків у соціальних мережах. Етикетність визначених мовленнєвих актів зумовлює сталу синтаксичну будову і фразеологізований характер цих мовленнєвих актів. Доведено, що експресиви ґрунтуються на перформативах і містять етикетні форми, специфічні для української й американської культур. Публічний характер етикетної комунікації політиків у соцмережах зумовлює й віддання переваги масовому адресату в етикетних дописах із мовленнєвими актами привітання, побажання, подяки і співчуття.

Ключові слова: експресив, етикетна комунікація, соціальна мережа, мережевий дискурс, мовленнєва поведінка, мовленнєвий акт, політичний дискурс.

Постановка проблеми. Дослідження дискурсу соціальних мереж у лінгвопрагматичному аспекті передбачає виокремлення й аналіз мовленнєвих актів, характерних для мережевого спілкування. Розширення можливостей мережевого дискурсу зумовило і проникнення його меж: соціальні мережі стали своєрідним майданчиком обміну інформацією та впливу на читачів із боку політичних лідерів, які мають у популярних соцмережах свої акаунти. Насамперед це стосується двох мереж – Facebook і Twitter, що є одними з основних оперативних джерел повідомлення та пошуку актуальної інформації. Основними жанрами мережевого спілкування є допис і коментар, через які здійснюється, зокрема, етикетна комунікація: політики вітають адреса-

тів зі святами, дякують за певні вчинки, запрошують на події тощо. Водночас використовують мовленнєві акти етикетного характеру, що в мережевому дискурсі набули певних трансформацій з огляду на функціонування в інтерактивному режимі. Мовці-політики в соцмережах активно здійснюють етикетну комунікацію, уживають різноманітні етикетні мовленнєві акти – експресиви, що послужили предметом нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення мовленнєвих актів у сучасному мовознавстві реалізовано в актуалізації лінгвопрагматичного аспекту аналізу мовних і мовленнєвих явищ. Зважаючи на це, вивчення мережевого дискурсу набуває актуальності передусім у лінгвопрагматичному аспекті: мовленнєві жанри мережевого спілкування, дискурсивна специфіка, комунікативні стратегії і тактики (О. Горошко, Ю. Данько, М. Навальна, С. Нерян, Т. Полякова, Л. Щипіцина й інші). Один із засновників теорії мовленнєвих актів Дж. Сьорль пропонує виокремлювати такий різновид мовленнєвих актів, як експресиви, що виражають психологічний стан, реакцію або поведінку мовця щодо певної ситуації, зокрема етикетного характеру [6, с. 119]. Ритуальні жанри в соцмережах здебільшого містять експресиви, що скеровані на репрезентацію ставлення доповідача до повідомлення. Сучасний комунікативний простір характеризується активним розвитком соціальних мереж, що стають однією з форм реалізації комунікативної взаємодії. А. Белова відзначає загальну тенденцію розвитку сучасної комунікації, наголошує на тому, що соціальні мережі як «одна з реалізацій гіперконективності вже не є сферою суто міжперсональної комунікації: у них проникли бізнес і політика, і навіть такі консервативні інститути, як монархія і церква. Присутність у соцмережах є у наш час своєрідним імперативом, так само, як доступ до Інтернету декілька років тому» [1, с. 90]. З огляду на це в центрі уваги дослідників постає віртуальний дискурс (О. Горошко, Н. Кобрін, Л. Компанцева, О. Тищенко, М. Ульянова й інші). У центрі нашої уваги постали мовленнєві акти етикетної комунікації, що презентовані в соцмережах Facebook і Twitter. Дослідники відзначають, що саме в інтернет-комунікації вибір мовленнєвих засобів етикетного характеру «допомагає досягти певної етичної рівноваги» [7, с. 101].

Мета статті – охарактеризувати мовленнєві акти – експресиви етикетної комунікативної поведінки українських і американських політиків, представлені в дискурсі соціальних мереж Facebook і Twitter. Мета передбачала розв’язання таких завдань: виявити особливості мережевого дискурсу та специфіку комунікативної взаємодії в мережах Facebook і Twitter, визначити основні мовленнєві акти етикетного характеру, проаналізувати особливості мовлення українських і американських політиків.

Матеріалом для аналізу слугували дописи в соцмережах Facebook і Twitter відомих українських (О. Ляшко, А. Яценюк, В. Зеленський, Ю. Тимошенко й інші) і американських (Б. Обама, Д. Трамп, М. Трамп, Дж. Байден та інші) політиків.

Виклад основного матеріалу. Соціальні мережі стали способом реалізації та презентації різних типів інституційного спілкування, зокрема політичного дискурсу. Основні жанри політичної комунікації фіксуємо в соціальних мережах на офіційних сторінках відомих політиків, насамперед це жанри допису і коментаря [3]. У кожному із цих жанрів представлені різні типи мовленнєвих актів, зокрема етикетних, що традиційно уналежнені до експресивів. О. Шишова зазначає, що «підгнуттям кожної ритуальної дії є прототипний експресивний варіант мовленнєвої поведінки» [8, с. 123], що зумовлює послуговування типовим набором мовленнєвих актів у відповідних ситуаціях спілкування з використанням ритуальних жанрів у комунікативній взаємодії. Для ритуального спілкування такими типовими мовленнєвими актами є експресиви, які виражають комунікативно-прагматичну норму, що «об'єднує лінгвістичні та паралінгвістичні правила побудови текстів у певній типовій ситуації з певною інтенцією для досягнення оптимального прагматичного впливу на адресата» [8, с. 124]. У межах експресивів і виокремлюють етикетні мовленнєві акти, які й розглянемо в мережевому дискурсі в дописах політиків України і США.

Привітання є основним жанром етикетної комунікації, у політичному мережевому дискурсі його інтенція полягає у презентації політика через актуалізацію категорії ввічливості: «змістова частина привітання – це ритуальне враження радості, що є індикатором зацікавлення і значущості того, хто вітає» [4, с. 67]. Зважаючи на це, цілком закономірним є використання мовленнєвого жанру привітання в мовленні політиків, що реалізується за допомогою двох типів мовленнєвих актів – привітань і побажань, напр.: укр. *Незламна воля, непереборний дух, безмежна відданість своєму народу і незборима жага свободи – це про Мустафу Джемільова. Ми познайомилися у Криму. Прийде час, і ми знову зустрінемося там. Ви повернетеся до Криму, шановний Мустафа-ага. Разом з Україною. З днем народження Вас!* (Twitter, А. Яценюк, 13 листопада 2020 р.).

Вербальними маркерами привітання є наявність перформативних мовленнєвих актів, дієслів вітальної семантики, синтаксичних фразеологізмів (в українській мові це моделі *Vimau* з + іменник в орудному відмінку, а в англійській мові дієслова *to congratulate, to celebrate*), еліптичних синтаксичних конструкцій із прийменником з (з + іменник в орудному відмінку), напр.: *Сердечно вітаю всіх українців, які нині вже святкують Різдво Христове. Римо-католиків, протестантів і не тільки. Вітаю усіх громадян, які відчують важливість цього дня* (Twitter, П. Порошенко, 24 грудня 2020 р.); *Congratulations to the Latvian people on the Day of the Proclamation of the Republic of Latvia!* (Twitter, Д. Разумков, 18 листопада 2020 р.); *President Donald J. Trump & I send our warmest wishes to all as we celebrate #Christmas. May the love we share with our family & friends fill our hearts with peace & joy!* (Facebook, М. Трамп, 24 грудня 2020 р.). Також мовці послуговуються етикетними формулами для вираження привітання, напр.: *Христос рождється! Славимо Його!* (Facebook, П. Порошенко, 24 грудня 2020 р.); *This Christmas*

looks different for all of us. As we spend time with those we love – in person or virtually – let us celebrate the blessings we cherish, embrace the spirit of giving, and look out for one another. From my family to yours, Merry Christmas! (Facebook, В. Обама, 24 грудня 2020 р.). На семантичному рівні привітання містить номінацію урочистої події, характеристику її ролі в житті адресата або країни, а також міркування мовця щодо цього у. Привітання як жанр політичного дискурсу містить елементи самопрезентації політика-мовця, який заявляє о ролі адресата в політичній сфері.

Побажання як мовленнєвий акт представлений у жанрі привітання і є виявом соціального етикету, тобто також належить до експресивів. Лінгвісти наголошують на тому, що побажання не характеризується різноманітністю використаних мовних засобів, що пояснюється формалізованістю цього мовленнєвого акту [5, с. 33]. Комунікативною інтенцією побажання є «вираження уваги і симпатії на адресу адресата і надію на добробут в житті адресата, що відповідає нормам етикету, прийнятим у певному суспільстві» [2, с. 16]. Мовленнєві акти побажання містять дієслова відповідної семантики: укр. *бажати, зичити*; англ. *wish, desire*, ужиті в перформативному значенні, напр.: *Бажаю всім по-справжньому добрих свят, родинного затишку і нових сподівань. Бережіть близьких, себе та Україну. Щасливого Різдва!* (Facebook, В. Зеленський, 24 грудня 2020 р.); *Wishing you a warm, healthy, and very merry Christmas* (Twitter, Н. Clinton, 24 грудня 2020 р.). Крім мовленнєвих актів із перформативами, побажання здійснюється у формі етикетних конструкцій фразеологізованого характеру: із частками *хай (нехай) + дієслово теперішнього часу, щоб + дієслово теперішнього часу* в українській мові, напр.: *Незважаючи на те, коли і за якою традицією ви святкуєте Різдво, – нехай цей день подарує тепло домашнього затишку і обійми найрідніших. Здоров'я вам та вашим близьким. Зі святом!* (Facebook, О. Ляшко, 24 грудня 2020 р.); *Сьогодні у Святий вечір загадаймо бажання: щоб Бог дав сил робити себе щасливими кожен день. І нехай будуть щасливими близькі, рідні, друзі та всі навколо!* (Twitter, С. Вакарчук, 24 грудня 2020 р.). Зважаючи на це, побажання супроводжує привітання і реалізується в межах мовленнєвого жанру привітання за допомогою перформативів відповідної семантики й етикетних конструкцій.

Подяка як мовленнєвий жанр пов'язана зі значущою подією, що стає підгнуттям для висловлення вдячності. На вербальному рівні подяка виражається за допомогою мовленнєвих актів – експресивів, перформативів, містить і етикетні лексеми, як-от: укр. *дякую, висловлюю подяку, спасибі*; англ. *thank you*. Переважно це дієслівні форми теперішнього часу, що мають перформативний характер, напр.: *Просто дякую тобі, Британіє! У наш час щирих друзів вкрай важко знайти. Бувають лише прагматичні інтереси та ситуативні домовленості. Але буває й «але». Наші відносини із Британією – стратегічні, діалог – абсолютно щирий, а досягнуті домовленості відображають справді близьку дружбу* (Facebook, В. Зеленський, 8 жовтня 2020 р.); *Today, we're reminded of our solemn obligation: to serve our veterans as well as they have served us. To all of our veterans and service members, we're forever grateful for your commitment to our country – and your willingness to put it all on the line for us. Thank you* (Twitter, В. Обама, 11 листопада 2020 р.); *Yesterday marked another tragic, preventable milestone in our fight against*

COVID-19, but this news is a bright light. *I'm grateful for every scientist, researcher, and public health expert who made it possible* (Facebook, J. Biden, 11 грудня 2020 р.).

В українській мові подяка виражається за допомогою синтаксичних конструкцій із прийменником «за + іменник у знахідному відмінку (+ іменник у формі давального відмінка)». Перший іменниковий компонент у формі знахідного відмінка вказує на предмет подяки, а другий – у формі іменника в давальному відмінку – є факультативним і вказує на адресата подяки, напр.: *Друзі, дякую всім, хто підтримав і підписав петицію про необхідність створення ТСК щодо розслідування зриву операції з арешту російський військових злочинців* (Facebook, О. Турчинов, 18 вересня 2020 р.). Натомість в англійській мові фіксуємо відокремлену етикетну форму подяки або використання її у складі синтаксичної конструкції “thank you to”, напр.: *Thank you to Dave Rubin, author of “Don’t Burn This Book”, just announced on that he is voting for your favorite President, me. “I think Donald Trump has done a lot of good. When I see an American flag, I see Trump support”* (Twitter, D. Trump, 29 жовтня 2020 р.). Тут спостерігаємо пріоритет вербалізації адресата, проте предмет подяки поданий описово. З огляду на це подяка виражається у формі сталих етикетних конструкцій типової синтаксичної будови з вербалізацією адресата і предмета подяки.

Співчуття як мовленнєвий жанр мережевого дискурсу співвідноситься з некрологом і зосереджено на трагічній події та ролі особи в суспільному, культурному, політичному житті, напр.: укр. *Пішов із життя справжній одесит Михайло Жванецький. Ціла епоха. Його душа назавжди у старих вуличках Одеси, а творчість – безсмертна* (Twitter, О. Ляшко, 6 листопада 2020 р.). Предметом співчуття є смерть людини, що і становить семантичний центр тексту допису, що містить мовленнєві акти перформативного характеру. Утім, мовець не лише реагує на сумну подію, а й характеризує особистість померлої людини в позитивному оцінному світлі за допомогою оцінної лексики. Особливу увагу на семантичному рівні приділено вираженню співчуття, зокрема у формі ритуальних фраз, напр.: *Пішов із життя Геннадій Кернес. 10 років він був міським головою Харкова. Довіра, яку йому неодноразово висловлювали мешканці цього міста, заслуговує беззаперечної поваги. Мої щирі співчуття рідним та близьким. Вічна пам’ять!* (Twitter, Д. Разумков, 17 грудня 2020 р.). Ключовими лексемами в цьому разі виступають *життя, смерть, сум, пам’ять*, напр.: *Ruth Bader Ginsburg stood for all of us. She was an American hero, a giant of legal doctrine, and a relentless voice in the pursuit of that highest American ideal: Equal Justice Under Law. May her memory be a blessing to all people who cherish our Constitution and its promise* (Twitter, B. Clinton, 19 вересня 2020 р.). Політик-мовець висловлює сум через смерть певної особи та співчуття тим, хто її знав. Співчуття насичене емоційно-експресивною лексикою та характеристикою ролі особи в житті країни, напр.: *Ковід продовжує збирати свої страшні врожайі. У тому числі й в Україні. Сьогодні ми прощались із Олександром Вікторовичем Дегтяревим, легендарним генеральним директором КБ «Південне». <...> Це непоправна втрата для України <...> Відпочивайте, Олександрі Вікторовичу <...> Вічна слава, вічна вдячність <...> Цар-*

ство Небесне <...> (Facebook, Ю. Тимошенко, 26 листопада 2020 р.). Загалом співчуття є менш частотним жанром мережевого політичного дискурсу порівняно з попередніми через специфіку інформаційного приводу, проте є експресивом, що виражає емпатію.

Висновки. У мережевому дискурсі основними мовленнєвими актами етикетного спілкування є експресиви – мовленнєві акти привітання, побажання, подяки і співчуття. Через частотність мовленнєвого жанру привітання, що містить привітання і побажання, саме ці мовленнєві акти домінують у дописах політиків у соціальних мережах. Етикетність визначених мовленнєвих актів зумовлює сталу синтаксичну будову і фразеологізований характер цих мовленнєвих актів. Перспективи дослідження полягають в аналізі всіх типів мовленнєвих актів, що використовуються в мережевому спілкуванні.

Література:

1. Белова А. Віртуалізація комунікативного простору. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2015. Вип. 1. С. 86–97.
2. Вдовина Е. Поздравление и пожелание в речевом этикете: концептуальный и коммуникативный анализ : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Москва, 2007. 24 с.
3. Кондратенко Н., Стрій Л., Білінська О. Лінгвопрагматика політичного дискурсу: типологія мовленнєвих жанрів : монографія / за заг. ред. Н. Кондратенко. Одеса : Астропринт, 2019. 236 с.
4. Немчинова Н. Когнитивные и лингвокультурные особенности поздравления в массовой коммуникации. *Мир науки, культуры, образования*. 2008. № 1 (8). С. 67–70.
5. Пожелание и поздравление в речевом этикете : на материале СМИ и интернет-коммуникации / И. Пахомова и др. *Международный научно-исследовательский журнал*. 2017. № 1 (65). Ч. 2. С. 32–35.
6. Серль Дж. Что такое речевой акт? *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва : Прогресс, 1986. Вып. 17. С. 151–169.
7. Смольянинова Е. Нормы речевого этикета в виртуальной коммуникации жанров чата и форума. *Вестник Воронежского государственного университета*. Серия «Филология. Журналистика». 2009. № 2. С. 101–103.
8. Шишова О. Коммуникативно-прагматическая норма поведения участников виртуальной коммуникации (на примере немецкоязычного сетевого дневника). *Вестник Московского государственного лингвистического университета*. Серия «Общественные науки». 2016. Вып. 2 (741). С. 122–134.

Shvelidze L. Expressives in the speech of Ukrainian and American politicians (based on Facebook and Twitter posts)

Summary. The article deals with the main speech acts of etiquette communication in the posts of Ukrainian and American politicians on social networks.

The main genres of network discourse are considered, they are post and commentary, through which etiquette communication is carried out: politicians greet addressees with holidays, thank for certain actions, invite to the events, etc.

The purpose of the study is to characterize expressives, speech acts of etiquette communicative behavior of Ukrainian and American politicians, presented in the discourse of social networks Facebook and Twitter.

The tasks were to identify the features of network discourse and the specifics of communicative interaction on Facebook and Twitter, to determine the main speech acts of etiquette nature, to analyze the speech peculiarities of Ukrainian and American politicians.

The material for the analysis was the posts of famous Ukrainian (O. Lyashko, A. Yatsenyuk, V. Zelensky, Y. Tymoshenko, etc.) and American (B. Obama, D. Trump, M. Trump, J. Biden) etc.) politicians on Facebook and Twitter.

It is proved that in the network discourse the main speech acts of etiquette communication are expressives – speech acts of greetings, wishes, gratitude and sympathy.

Due to the frequency of the speech genre of greetings, which contains greetings and wishes, it is these speech acts that dominate in the posts of politicians on social networks.

The etiquette of certain speech acts determines the stable syntactic structure and phraseological nature of these speech acts.

It is proved that expressives are based on performatives and contain etiquette formulas specific to Ukrainian and American cultures.

The public nature of etiquette communication of politicians on social networks also determines the preference of the mass addressee in etiquette messages with speech acts of greetings, wishes, gratitude and sympathy.

Key words: expressive, etiquette communication, social network, network discourse, speech behavior, speech act, political discourse.